

به نام خدا

بررسی نیازهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به منابع اطلاعاتی و
نقش کتابخانه های دانشگاه در تأمین آن نیازها

۱۳۸۱ / ۲ / ۲۰ 016938

به وسیله‌ی:

جعفر عباداله عموقین

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی
از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

علوم کتابداری و اطلاع رسانی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه عالی

دکتر زهیر حیاتی، استادیار بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی (رئیس کمیته)

دکتر جعفر مهرداد، استاد بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی

دکتر محمد خیر، دانشیار بخش روانشناسی تربیتی

دی ماه ۱۳۸۰

۱۳۹۱/۱۱/۲۳

ارزانیان
رئیس کمیته

تقدیم به پدر و مادر عزیز و بزرگوارم که مظهر لطف
و رحمت الهی اند

و

به تمام کسانی که با نیک اندیشی، پیشرفتهای علمی را
مرهون تلاشهای مثبت خود ساخته اند

سپاسگزاری

شکر و سپاس خداوند متعال را که توفیق اتمام این دوره از تحصیلات را به من ارزانی داشت. بر خود واجب می دانم از استاد ارجمند و بزرگووارم جناب آقای دکتر زهیر حیاتی که در تمام مراحل تحقیق با ارائه راهنماییها و ارشادات اندیشمندانه خویش مرا یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم، امید است که توفیق بهره مندی از محضر ایشان همیشه شامل حال اینجانب باشد.

همچنین بی شائبه ترین سپاسم را تقدیم استاد محترم جناب آقای دکتر جعفر مهرداد می نمایم که راهنماییهایشان در طول تحصیلاتم و نیز در تکمیل این پایان نامه بسیار راهگشا بوده است. از جناب آقای دکتر محمد خیر نیز به خاطر راهنماییهای ارزشمندشان در تکمیل این پایان نامه کمال تشکر را دارم.

همچنین صمیمانه ترین سپاسم را تقدیم می نمایم به استاد محترم و بزرگووارم جناب آقای دکتر عبدالرسول جوکار که در طول تحصیل از تجربیات و راهنماییهای ارزشمندشان بهره ها برده ام.

از تمام اساتید بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شیراز، کارکنان کتابخانه میرزای شیرازی و کتابخانه منطقه ای علوم و تکنولوژی شیراز، اعضای انجمن علمی بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی، مسئول مرکز کامپیوتربخش، سرکار خانم زاهدانی، دوستان عزیزم آقای بهزاد مرادی و آقای دهستانی و نیز آقای قربان پور و خانم فتح اللهی (دانشجویان دانشگاه تبریز) به خاطر همکاریهایشان در توزیع پرسشنامه کمال تشکر را دارم.

همچنین از خانواده ام که موجبات تحصیل مرا فراهم ساختند و از آقای ابوالفضل عظیمی و نیز برادر بزرگووارم آقای مهندس کاظم عباداله که همواره مشوق و راهنمای من بوده اند صمیمانه سپاسگزاری می نمایم.

چکیده

بررسی نیازهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به منابع اطلاعاتی و نقش کتابخانه های دانشگاه در تأمین آن نیازها

به وسیله‌ی:

جعفر عباداله عموقین

این پژوهش به منظور بررسی نیازهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به منابع اطلاعاتی و نقش کتابخانه های دانشگاه در تأمین آن نیازها انجام شد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش ۸۹۸ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز می باشد که از این تعداد ۲۹۲ نفر (۳۵ درصد) به صورت نمونه گیری طبقه بندی شده تصادفی انتخاب شدند. برای تسهیل دستیابی به پاسخ یا پاسخهای مشخص به مسئله پژوهش، ۸ سؤال در چارچوب مسأله تدوین گردیده و به آن سؤالات پاسخهای لازم داده شد. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش پیمایشی بوده و برای گردآوری داده ها از پرسشنامه استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار آماری علوم اجتماعی (SPSS10) انجام گردید. یافته های پژوهش نشان داد که پاسخگویان از دوروش رسمی و غیر رسمی برای کسب اطلاعات مورد نیاز خود استفاده می کنند. از میان منابع رسمی کسب اطلاعات، کتاب و نشریات ادواری به ترتیب در درجه اول اهمیت قرار دارند و از میان منابع غیر رسمی کسب اطلاعات به حضور در گردهماییهای علمی داخلی، ارتباط با پژوهشگران و متخصصان داخل و خارج از کشور و مشورت با دوستان و سایر دانشجویان اشاره شده است.

یافته‌ها نشان داد که مهم‌ترین انگیزه و هدف پاسخگویان از جستجوی اطلاعات در مقطع تحصیلی دکترا، انجام کارهای پژوهشی و انتشار آثار علمی و در مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد انجام کارهای پژوهشی و انجام پروژه‌های درسی می‌باشد.

پاسخگویان از هر دو منبع چاپی و رایانه‌ای برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز استفاده می‌کنند اما میزان استفاده از منابع چاپی با وجود ظهور فناوریهای نوین اطلاع‌رسانی بیشتر از منابع رایانه‌ای بوده و پاسخگویان از امکانات رایانه‌ای موجود در دانشگاه رضایت کافی ندارند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که در تأمین نیازهای اطلاعاتی پاسخگویان کتابخانه‌های دانشکده‌ها مهم‌ترین نقش را دارند و پس از آن دانشجویان از کتابخانه مرکزی دانشگاه جهت تأمین نیازهای اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند.

یافته‌ها بیانگر آن است که بین مقطع تحصیلی پاسخگویان و انگیزه و هدف آنها از جستجوی اطلاعات رابطه معنی‌داری وجود دارد و دانشجویان دوره دکترا انگیزه بیشتری برای کسب اطلاعات دارند. همچنین در خصوص رابطه بین جنسیت و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات فقط در زمینه انتشار آثار علمی و روز آمد کردن اطلاعات تخصصی بین زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود دارد و در بقیه موارد رابطه معنی‌داری نیست.

پاسخگویان مهم‌ترین عوامل عدم دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود را به ترتیب محدود بودن ساعات کار کتابخانه‌ها، موجود نبودن منابع اطلاعاتی مورد نیاز در کتابخانه‌ها و محدود بودن امکانات برای دریافت اطلاعات از خارج از کشور ذکر کرده‌اند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	فهرست جداول
	فصل اول: معرفی پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مساله
۴	۱-۳- اهداف پژوهش
۵	۱-۴- اهمیت پژوهش
۶	۱-۵- ساختار پژوهش
	فصل دوم: مروری بر مطالعات انجام شده
۸	۲-۱- مقدمه
۹	۲-۲- مروری بر مطالعات انجام شده در داخل کشور
۱۵	۲-۳- مروری بر مطالعات انجام شده در خارج از کشور
	فصل سوم: روش شناسی پژوهش
۱۹	۳-۱- مقدمه
۱۹	۳-۲- سؤالات پژوهش
۲۰	۳-۳- روش تحقیق
۲۰	۳-۴- جامعه آماری پژوهش
۲۱	۳-۵- نمونه آماری و روش نمونه گیری
۲۴	۳-۶- ابزار گردآوری داده ها
۲۶	۳-۷- روش تجزیه و تحلیل داده ها
۲۷	۳-۸- تعاریف عملیاتی
	فصل چهارم: یافته های پژوهش
۳۰	مقدمه

- ۳۱- ۴-۱- پاسخ های دریافتی
- ۳۲- ۴-۲- مشخصات جمعیت شناختی پاسخگویان
- ۳۴- ۴-۳- محل تأمین اطلاعات
- ۳۷- ۴-۴- استفاده از منابع چاپی و غیر چاپی
- ۳۸- ۴-۵- استفاده از منابع رایانه ای
- ۴۱- ۴-۶- رفتار اطلاع یابی
- ۴۷- ۴-۷- زبان مورد استفاده دانشجویان
- ۴۸- ۴-۸- تأثیر عوامل مختلف بر رفتار اطلاع یابی پاسخگویان
- ۴۸- ۴-۸-۱- بررسی تأثیر مقطع تحصیلی بر رفتار اطلاع یابی پاسخگویان
- ۵۰- ۴-۸-۲- بررسی تأثیر جنسیت بر رفتار اطلاع یابی پاسخگویان
- ۵۲- ۴-۹- منابع غیر رسمی کسب اطلاعات
- ۵۴- ۴-۱۰- عوامل مؤثر در عدم دسترسی آسان به اطلاعات
- ۵۷- ۴-۱۱- بررسی میزان رضایت پاسخگویان از خدمات ارائه شده در کتابخانه های مورد بررسی
- ۵۷- ۴-۱۱-۱- بررسی نظر پاسخگویان در مورد گویه های طیف رضایت از منابع اطلاعاتی
- ۵۹- ۴-۱۱-۲- بررسی نظر پاسخگویان در مورد گویه های طیف رضایت از خدمات کتابخانه ای از بعد منابع کتابشناختی
- ۶۲- ۴-۱۲- بررسی عوامل مؤثر بر میزان رضایت پاسخگویان از خدمات کتابخانه ای
- ۶۲- ۴-۱۲-۱- بررسی تأثیر مقطع تحصیلی پاسخگویان بر میزان رضایت آنها از خدمات کتابخانه
- ۶۳- ۴-۱۲-۲- بررسی تأثیر جنسیت پاسخگویان بر میزان رضایت آنها از خدمات ارائه شده در کتابخانه های دانشگاه تبریز

۶۴	۴-۱۳- بررسی میزان رضایت از خدمات کتابخانه های دانشکده های مختلف به تفکیک مقطع تحصیلی
۷۱	۴-۱۴- بررسی وضعیت رضایت پاسخگویان از ابعاد مختلف خدمات ارائه شده در کتابخانه های دانشکده ها فصل پنجم: بحث، نتیجه گیری و پیشنهادات
۷۸	۵-۱- بحث و نتیجه گیری
۸۸	۵-۲- پیشنهاد های پژوهش
۹۰	۵-۳- پیشنهاد هایی برای پژوهش های آینده
۹۱	پیوست
۹۷	فهرست منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۱	جدول ۳-۱- توزیع فراوانی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به تفکیک مقطع تحصیلی و دانشکده
۳۱	جدول ۴-۱-۱- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به تفکیک دانشکده
۳۲	جدول ۴-۲-۱- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به تفکیک جنسیت در دانشکده های مختلف
۳۳	جدول ۴-۲-۲- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی در دانشکده های مختلف
۳۴	جدول ۴-۳-۱- ترتیب اولویت پاسخهای دانشجویان بر حسب محل تأمین اطلاعات
۳۶	جدول ۴-۳-۲- توزیع فراوانی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز بر حسب میزان مراجعه آنها به کتابخانه و به تفکیک مقطع تحصیلی
۳۷	جدول ۴-۳-۳- توزیع فراوانی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به تفکیک جنسیت و بر حسب تعداد دفعات مراجعه آنها به کتابخانه
۳۸	جدول ۴-۴-۱- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی به شکل منابع مورد استفاده
۳۹	جدول ۴-۵-۱- توزیع فراوانی پاسخهای دانشجویان بر حسب میزان استفاده از منابع رایانه ای

صفحه	عنوان
۴۰	جدول ۲-۵-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دانشجویان برحسب شکل استفاده از دیسکهای فشرده نوری
۴۱	جدول ۳-۵-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز بر حسب نحوه دستیابی به منابع
۴۲	جدول ۱-۶-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان درباره انگیزه و هدف آنها از جستجوی اطلاعات به تفکیک مقطع تحصیلی
۴۳	جدول ۲-۶-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان درباره انگیزه و هدف آنها از جستجوی اطلاعات به تفکیک جنسیت
۴۴	جدول ۳-۶-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به منابع غیر رسمی کسب اطلاعات
۴۶	جدول ۴-۶-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به منابع رسمی کسب اطلاعات
۴۷	جدول ۱-۷-۴- توزیع فراوانی ترتیب اولویت زبان مورد استفاده پاسخگویان
۴۹	جدول ۱-۸-۴- بررسی تأثیر مقطع تحصیلی بر رفتار اطلاع یابی پاسخگویان
۵۱	جدول ۱-۲-۸-۴- رابطه بین جنسیت و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات
۵۲	جدول ۱-۹-۴- رابطه بین جنسیت و منابع غیر رسمی کسب اطلاعات
۵۳	جدول ۲-۹-۴- رابطه بین مقطع تحصیلی و منابع غیر رسمی کسب اطلاعات
۵۵	جدول ۱-۱۰-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به عوامل مؤثر در عدم دسترسی به اطلاعات در مقطع کارشناسی ارشد

- ۵۶ جدول ۲-۱۰-۴- توزیع فراوانی پاسخهای دریافتی دانشجویان به عوامل مؤثر در عدم دسترسی به اطلاعات در مقطع دکترا
- ۵۸ جدول ۱-۱-۱۱-۴- بررسی نظرات پاسخگویان در مورد گویه های طیف رضایت از خدمات کتابخانه ای از بعد منابع اطلاعاتی
- ۵۹ جدول ۲-۱-۱۱-۴- توزیع فراوانی نمرات رضایت پاسخگویان از بعد رضایت از وضعیت منابع اطلاعاتی
- ۶۰ جدول ۱-۲-۱۱-۴- بررسی نظرات پاسخگویان در مورد گویه های طیف رضایت از خدمات کتابخانه ای از بعد منابع کتابشناختی
- ۶۱ جدول ۲-۲-۱۱-۴- توزیع فراوانی نمره رضایت پاسخگویان از منابع کتابشناختی
- ۶۲ جدول ۱-۱-۱۲-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی رابطه بین مقطع تحصیلی و ابعاد مختلف رضایت از خدمات ارائه شده در کتابخانه های دانشگاه تبریز
- ۶۴ جدول ۲-۲-۱۲-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی معنی دار بودن ابعاد مختلف خدمات ارائه شده در کتابخانه ها در بین زنان و مردان
- ۶۵ جدول ۱-۱۳-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده کشاورزی
- ۶۶ جدول ۲-۱۳-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده شیمی
- ۶۷ جدول ۳-۱۳-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

- ۶۸ جدول ۴-۱۳-۴- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده فنی
- ۶۹ جدول ۴-۱۳-۵- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده علوم ریاضی
- ۷۰ جدول ۴-۱۳-۶- نتایج آزمون t به منظور بررسی تفاوت معنی داری بین میانگین نمره رضایت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در دانشکده فیزیک
- ۷۲ جدول ۴-۱۴-۱- آزمون معنی دار بودن نمره رضایت دانشجویان در ابعاد مختلف خدمات کتابخانه ای در دانشکده های مختلف
- ۷۳ جدول ۴-۱۴-۲- نتایج آزمون شفه تفاوت معنی داری بین دانشکده های مختلف از نظر منابع کتابشناختی
- ۷۴ جدول ۴-۱۴-۳- نتایج آزمون شفه تفاوت معنی داری بین دانشکده های مختلف از نظر عملکرد کتابداران
- ۷۵ جدول ۴-۱۴-۴- نتایج آزمون شفه تفاوت معنی داری بین دانشکده های مختلف از نظر وضعیت کتابخانه های دانشگاه تبریز
- ۷۶ جدول ۴-۱۴-۵- نتایج آزمون شفه تفاوت معنی داری بین دانشکده های مختلف از نظر ابعاد مختلف خدمات ارائه شده در کتابخانه های دانشکده ها

فصل اوّل

معرفی پژوهش

معرفی پژوهش

مقدمه

از آغاز تمدن بشری اطلاعات و استفاده از آن یکی از مسائل مهم به شمار می آمده است. اطلاعات پدیده ای بسیار پیچیده و گسترده است که تصمیم گیری ما را تحت تأثیر قرار می دهد (حرّی، ۱۳۷۲).

وجود و تولید حجم زیادی از اطلاعات در زمینه های گوناگون، دوران کنونی را به عصر اطلاعات تبدیل کرده است و پدیده ای به نام انفجار اطلاعات را به وجود آورده است (حیاتی، ۱۳۷۸).

در عصری که به عصر انفجار اطلاعات مشهور است حجم انبوه اطلاعات تولید شده در اشکال مختلف چاپی و غیر چاپی مسأله گزینش و انتخاب مواد را به عنوان حساس ترین مسئولیت یک کتابخانه مطرح کرده است (ردّاد، ۱۳۷۸).

در هر برنامه پژوهشی یکی از اولین کارها مراجعه به منابع گردآوری اطلاعات در زمینه پژوهش و ارزشیابی و استفاده از منابع اطلاعاتی موجود می باشد. این منابع باید به آسانی در دسترس استفاده کنندگان قرار گیرند. وجود کتابخانه های مجهز در هر دانشگاه که بتوانند منابع اطلاعاتی مورد نیاز استادان و دانشجویان را به آسانی و در اسرع وقت در اختیار آنان قرار دهند از ضروریات می باشد.

مسلماً یکی از ارکانی که همواره بر مجموعه سازی و انتخاب مواد تأثیر می گذارد جامعه استفاده کننده است. ویسمان علت وجودی هر نظام اطلاعاتی را استفاده ای می داند که از آن می شود (ویسمان، ۱۳۷۳، ص ۱۴۵).

رانگانانان به استفاده کننده به عنوان هسته مرکزی کلیه فعالیت‌های کتابخانه ای می نگرد و پیوسته بر این اصل تأکید می‌ورزد که همه تلاشها باید در راستای تأمین نیاز استفاده‌کنندگان صورت پذیرد (کارناساها، ۱۳۷۳، ص. ۱۰۵).

خدمات مراکز اطلاع رسانی و کتابخانه‌ها ارتباط نزدیک و تنگاتنگی با جامعه استفاده‌کننده از آنها دارند و می توان گفت که اهمیت وجود این گونه مراکز به خدمات آنها و میزان رضایت مراجعان وابسته است. در واقع چکیده و عصاره تمامی خدمات کتابخانه ها عرضه اطلاعات به جامعه استفاده کننده است.

کریستانسون در ارزیابی سودمندی خدمات اطلاع رسانی در کتابخانه های اختصاصی ضمن اشاره به دو نوع بررسی رسمی و غیر رسمی استفاده کنندگان، معتقد است که در بررسی رسمی، کتابداران در تعامل روزمره با استفاده کنندگان می سنجند که کتابخانه تا چه حد و اندازه توانسته است پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان باشد و خدمات تا چه اندازه با نیازهای گوناگون آنان سازگار است (Christianson, 1986, p. 780).

از مهم ترین ضرورت‌های انجام هر تحقیقی، کسب آخرین اطلاعات موجود می باشد که این امر معمولاً از طریق کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی امکان پذیر می باشد. مارتین (Martin, 1976) بیان می دارد که کتابخانه‌ها مؤسساتی خدماتی هستند و خدمات بهتر در صورتی ارائه خواهد شد که نیازهای اطلاعاتی مراجعه کنندگان شناخته شود. لذا، این مراکز باید نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان را همواره مورد بررسی قرار دهند تا منابع لازم را برای مطالعه، تحقیق و پژوهش فراهم نمایند. با توجه به نقش و اهمیت اطلاعات، برآوردن نیاز اطلاعاتی استفاده کنندگان باید از اولویت خاصی برخوردار باشد.

بیان مسأله:

نقش کتابخانه های دانشگاهی به عنوان مراکز عمده اطلاع رسانی در ارتقاء سطح علمی و فرهنگی جامعه دانشگاهی کاملاً شناخته شده است. این کتابخانه ها به عنوان بخشی از نظام آموزش عالی، پایگاه اصلی ارائه اطلاعات مورد نیاز اعضای هیئت علمی و دانشجویان محسوب می‌شوند. به منظور هماهنگ شدن با پیشرفتهای علمی و تأمین نیازهای اطلاعاتی